

FALSAFIY ANTROPOLOGIYA

Sa'dinov Ma'rufjon Normo'min o'g'li

Samarqand Davlat chet tillari instituti Narpay

Xorijiy tillar fakulteti ilmiy rahbari

Qosbaeva Asemay Serik qizi

Samarqand Davlat chet tillari instituti

Narpay Xorijiy tillar fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17920716>

Annotatsiya

Ushbu dokladda falsafiy antropologiyaning mazmuni, predmeti, metodologik asoslari, tarixiy shakllanish jarayoni va uning zamonaviy fanlar tizimidagi o'rni yoritiladi. Insonning kelib chiqishi, mohiyati, ijtimoiy tabiatining shakllanishi, hayot mazmuni, qadriyatlari va erkinligi haqidagi falsafiy qarashlar tahlil qilinadi. Asarda klassik va zamonaviy mutafakkirlarning inson haqidagi ta'limotlari solishtirildi va insonni tushunishda falsafiy antropologiyaning ahamiyati ko'rsatib berildi.

Kalit so'zlar: *Falsafiy antropologiya, inson mohiyati, ong, erkinlik, qadriyatlar, evolyutsiya, shaxs, jamiyat, ma'naviyat, ekzistensializm.*

Kirish

Inson har doim falsafaning asosiy mavzularidan biri bo'lib kelgan. Qadimdan buyon mutafakkirlar "Inson kim?", "Insonni boshqa mavjudotlardan farq qiladigan narsa nima?" degan savollarga javob izlashgan. Ushbu izlanishlar natijasida **falsafiy antropologiya** deb ataladigan alohida yo'nalish shakllandi.

XX asrga kelib M. Sheler, X. Plessner, A. Geylen kabi olimlar tomonidan falsafiy antropologiya mustaqil fan sifatida rivojlantirildi. Bu yo'nalish insonning biologik, ijtimoiy, ruhiy va axloqiy jihatlarini birlashtirgan holda o'rganadi. Chunki inson – bu tabiat va jamiyatning noyob birligidir.

Bugungi globalashuv va axborotlashgan jamiyatda insonning o'rni, mas'uliyati, ma'naviy qarashlari, qadriyatlari yanada muhim bo'lib bormoqda. Shu sababli falsafiy antropologiyani o'rganish yoshlar ongida insonparvarlik, erkinlik, mas'uliyat va gumanizm tamoyillarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Maqsad va vazifalar

Falsafiy antropologiyaning mazmuni, predmeti va inson haqidagi falsafiy qarashlarning o'ziga xos tomonlarini ilmiy-nazariy asosda yoritish.

1. Falsafiy antropologiyaning mohiyati va predmetini tushuntirish.
2. Insonning biologik va ijtimoiy tabiatining uyg'unligi haqida izoh berish.
3. Mutafakkirlarning inson haqidagi qarashlarini tahlil qilish.
4. Insonning ong, erkinlik, ma'naviyat va qadriyatlar tizimidagi o'rnini ko'rsatish.
5. Zamonaviy fanlar kontekstida falsafiy antropologiyaning ahamiyatini asoslash.

Asosiy qism

1. Falsafiy antropologiyaning predmeti va mazmuni

Falsafiy antropologiya – bu insonning mohiyati, tabiati, kelib chiqishi, jamiyatdagi o'rni va hayot mazmuni haqida falsafiy ta'limotdir.

U quyidagi savollarga javob beradi:

- Insonning haqiqiy mohiyati nima?

- Insonni hayvondan farqlaydigan asosiy xususiyat nima?
- Ong, tafakkur, axloq qayerdan keladi?
- Inson erkinmi?
- Insonning maqsadi nima?

Falsafiy antropologiya insonni faqat biologik mavjudot sifatida emas, balki **ma'naviy, ijtimoiy, aqliy va madaniy** mavjudot sifatida o'rganadi.

2. Insonning kelib chiqishi va tabiatining ikki qirrasi

Inson tabiatida ikki omil mavjud:

1. **Biologik (tabiiy)**
2. **Ijtimoiy (madaniy)**

Biologik jihatdan odam – evolyutsiya jarayonida shakllangan mavjudot. Ammo ijtimoiy jihatdan u o'z madaniyatini yaratadigan, tilga ega, tafakkur qiladigan shaxsdir.

Shu bois falsafiy antropologiya insonni na faqat tabiiy jarayon mahsuli, balki **ma'naviy yaratuvchi mavjudot** sifatida ham ko'radi.

3. Insonning mohiyati: ong, til, tafakkur

Ong

Ong – insonning atrof-muhitni anglash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatidir. Ong tufayli inson:

- o'z-o'zini anglaydi,
- atrof-muhitni o'zgartiradi,
- maqsad qo'yadi,
- **Til**

Til – tafakkurning ifodasi. Inson tili orqali fikrlaydi, bilimni avloddan avlodga yetkazadi.

Tafakkur

Tafakkur – insonni hayvondan farqlovchi asosiy xususiyatlardan biridir. Tafakkur tufayli inson ijob qiladi, kashfiyot qiladi, jamiyat yaratadi.

4. Inson va jamiyat

Inson ijtimoiy mavjudotdir. Jamiyatsiz inson to'liq shakllanmaydi. Shaxs:

- oila,
- ta'lim,
- madaniyat,
- ijtimoiy tajriba

orqali shakllanadi.

Jamiyat insonga axloqiy me'yorlar, qadriyatlar, urf-odatlar va bilimlar tizimini beradi. Insonsiz jamiyat bo'lmagani kabi, jamiyatsiz shaxs ham bo'lmaydi.

5. Inson erkinligi va mas'uliyati

Ekzistensializm vakillari (K.Yaspers, Sartr, Xaydegger) erkinlikni insonning asosiy mohiyati deb bilishadi. Erkinlik bilan birga:

- mas'uliyat,
- tanlov,
- javobgarlik

ham keladi.

Insonning har bir qarori uning hayoti va jamiyatga ta'sir qiladi. Shu bois falsafiy antropologiya erkinlikni faqat huquq emas, balki **axloqiy burch** sifatida ko'radi.

6. Inson qadriyatlarini va ma'naviy olami

Qadriyatlar – insonning dunyoqarashini shakllantiruvchi g'oyalar tizimi. Ularga quyidagilar kiradi:

- ezgulik,
- go'zallik,
- adolat,
- vatanparvarlik,
- Qadriyatlar insonning hayot mazmunini belgilaydi. Inson o'zining ma'naviy olami orqali jamiyatga, o'ziga va atrofdagilarga munosabatini shakllantiradi.

7. Falsafiy antropologiya tarixidagi asosiy namoyandalar

Qadimgi davr:

- Sokrat – “O'zingni bil!”
- Aristotel – insonni “aqli mavjudot” deb ta'riflagan.

Sharq mutafakkirlari:

- Ibn Sino – ruh, ong, axloq va inson tabiatining birlik g'oyasini ilgari surgan.
- Al-Farobiy – komil inson haqida ta'limot yaratgan.

Yevropa falsafasi:

- Kant – insonning axloqiy dunyosi eng muhimdir.
- Hegel – inson ruhining tarixiy rivojlanishini tahlil qilgan.

Zamonaviy mutafakkirlar:

- M. Sheler – zamonaviy falsafiy antropologiyani asoschisi.
- X. Plessner – insonning biologik va ijtimoiy tabiatini uyg'unlashtirgan.
- A. Geylen – insonni “yetishmaydigan mavjudot” deb atagan.

Xulosa

Falsafiy antropologiya insonning tabiatini, mohiyatini, jamiyatdagi o'rnini chuqur tahlil qiladigan fan hisoblanadi. U insonni biologik mavjudotdan tashqari, axloqiy, aqliy, ijtimoiy va ma'naviy jihatdan to'liq anglashga yordam beradi. Zamonaviy dunyoda insonning erkinligi, mas'uliyati, ma'naviy qadriyatlarini va jamiyatga munosabati yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuning uchun falsafiy antropologiya nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

- 1 Sheler M. “Insonning mohiyati haqida”.
- 2 Kant I. “Amaliy aql tanqidi”.
- 3 Aristotel. “Metafizika”.
- 4 Ibn Sino. “Shifo kitobi”.
- 5 Plessner X. “Organiklik va insonlik”.
- 6 Qodirov A. Falsafa asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
- 7 Ergashev B., Sodiqov A. Falsafa. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.